

Stick- eller skärskador som orsakas av skarpa medicinska instrument är bland de vanligaste arbetsolycksfallen inom hälso- och sjukvården. I Finland sker uppskattningsvis cirka hundra blodexponeringar per tusen anställda inom hälso- och sjukvården. Olycksfallen är sannolikt fler eftersom en del av dem inte blir rapporterade.

Exempel på skarpa instrument som används inom hälso- och sjukvården

Stick- och skärskador uppkommer till exempel

- när en använd nål förs tillbaka in i sin skyddshylsa
- när ett använt, oskyddat skarpt instrument lämnats på annat ställe än dess insamlingsbehållare
- när insamlingsbehållaren är för full.

Olycksfallen orsakas bl.a. av brådska, bristande kunskap och introduktion, vårdslöshet, bristfälliga redskap och utrustningar, riskabla arbetsmetoder samt patientens oförutsedda beteende under ett ingrepp.

Ett olycksfall som leder till blodexponering kan medföra en allvarlig, obotlig sjukdom

En stick- eller skärskada som orsakas av ett skarpt instrument har i allmänhet inga allvarliga följder som sådan. Situationen är en annan om den anställda exponeras för blod eller en annan smittfarlig kroppsvätska eller avskötsel. Arbets säkerheten och arbetshälsan för anställda inom hälso- och sjukvården hotas av över 20 blodrelaterade sjukdomar. I värsta fall kan en stick- eller skärskada ge den anställda en allvarlig smittsam sjukdom mot vilken det inte finns vaccin eller botande läkemedel. Utgångspunkten för förebyggan-

det av stick- och skärskador är att blod eller andra kroppsvätskor alltid betraktas som smittfarliga.

Vad kan man göra på arbetsplatserna för att förbättra stick- och skärsäkerheten?

Förebyggandet av stick- och skärskador förutsätter att farorna identifieras och riskerna evalueras eftersom det endast är möjligt att skydda sig mot risker som identifierats. Vid utredningen av farorna ska man beakta alla platser, situationer, uppgifter och redskap som utgör en risk för stick- eller skärskador och där det förekommer blod eller andra eventuellt smittfarliga ämnen.

Utifrån utredningens resultat fattar arbetsgivaren beslut om nödvändiga åtgärder för att eliminera och hantera riskerna. Ofta är det omöjligt att helt avlägsna/eliminera faran för sjukdomsalstrare som sprids via blodet. Det är dock möjligt att avsevärt minska antalet stick- och skärskador med åtgärder som gäller arbetsplatsen, organiseringen av arbetet, arbetsredskapen, skyddsåtgärder och utbildning.

Det är nödvändigt att försöka minska onödig användning av skarpa instrument genom att ändra på arbetsmetoderna. Till exempel vid suturering av sår kan man använda trubbiga nålar i stället för skarpa nålar, och injektioner med spruta kan ersättas med läkemedel som intas via munnen.

Hur kan en anställd skydda sig mot stick- och skärskador?

Sköt om din hepatitvaccination. Arbetsgivaren är skyldig att erbjuda de anställda möjlighet till vaccinationer om man vid riskbedömning konstaterar att arbetstagarnas säkerhet eller hälsa äventyras av sådana biologiska faktorer mot vilka det finns effektiva vacciner, t.ex. hepatit A och B.

Delta i utbildningar och ta reda på anvisningarna och förfarandena på din egen arbetsplats. Lär dig de korrekta och trygga arbetsmetoderna och iaktta dem i alla situationer. Säkerställ att du vet hur du ska handla om det sker en olycka. Upprätthåll ditt kunnande.

Uderätta din arbetsgivare omedelbart om alla brister och risker som du upptäcker. Åtgärda dem själv i den mån det är möjligt, utan att äventyra din eller andras säkerhet. Rapportera alla olycksfall och tillbud till din arbetsgivare.

Förhandsplanera alla ingrepp som kräver användning av skarpa instrument och förbered dig för ingreppet.

- Använd alltid instrument som är utrustade med säkerhetstekniska skyddsmekanismer, när det är möjligt.
- Använd trubbiga nålar för att suturera sår alltid när det är möjligt.
- Använd skyddshandskar (bl.a. vid operationer två handskar på varandra). Dessutom är det nödvändigt att använda mun-, näs- och ögonskydd samt förkläde som skydd mot stänk.
- Säkerställ att de redskap som behövs finns till hands och att du har en insamlingsbehållare för skarpt avfall inom räckhåll.
- Säkerställ att arbetsmiljön är lugn och avlägsna eventuella störande moment.
- Säkerställ att arbetsmiljön har tillräcklig belysning som inte bländar.
- Säkerställ att det finns tillräckligt med plats för att lägga ned redskapen och att arbetsmiljön är städad och i ordning.

Koncentrera dig på ingreppet. Berätta för patienten vad du tänker göra så att patienten inte blir skrämdd exempelvis av ett stick och reagerar på ett oväntat sätt. När du tar instrument, fäst alltid blicken vid den. Ge dem till din arbetskamrat via mellanbord, inte från hand till hand.

Sköt om att skarpa instrument slängs på ett tryggt sätt. Ett instrument som lämnats på ett annat ställe än i insamlingsbehållaren kan orsaka en skada för dig, en arbetskamrat eller exempelvis en tvätteranställd. Lagg inte en använd nål tillbaka i hylsan. Lagg en använd nål eller kniv direkt i insamlingsbehållaren för skarpt avfall. Fyll insamlingsbehållaren endast till 2/3. När en behållare har fyllts till den trygga gränsen, förslut den omsorgsfullt och ta fram en ny behållare.

Tvätta händerna omsorgsfullt efter ingreppet och kom ihåg att iaktta arbetsplatsens hygieninstruktioner.

Om du ändå råkar ut för en olycka:

1. Var lugn och säkerställ att skadan inte kan upprepas.
2. Sköt om att instrumentet slängs på ett tryggt sätt.
3. Rengör omedelbart det skadade området.

4. Låt inte patienten (som är källan till en eventuell smitta) lämna platsen förrän situationen bedöms och eventuella fortsatta åtgärder vidtas.
5. Kontakta företagshälsovården eller den utsedda eller jourhavande läkaren för fortsatta åtgärder (i enlighet med anvisningarna på din arbetsplats).
6. Anmäl olycksfallet enligt anvisningarna på din arbetsplats och lämna de uppgifter som behövs för att utreda olyckan. Det är viktigt för din egen rättssäkerhet att du anmäler olyckan, så att en eventuell smitta senare kan konstateras vara arbetsrelaterad, varvid du är berättigad till ersättningar enligt lagen om olycksfallsförsäkring.

Läs mer i handboken om förebyggande av stick- och skärskador (på finska)

Arbetshälsoinstitutet har sammanställt en handbok om förebyggande av stick- och skärskador på arbetsplatser inom hälso- och sjukvården. Handboken bygger på den lagstiftning som gäller detta område. Handboken innehåller alla centrala krav i den nationella lagstiftningen i en enda bok. Handboken behandlar arbetsgivarens och arbetstagarens centrala skyldigheter i fråga om förebyggande av stick- och skärskador och presenterar goda förfaranden. Handboken kan laddas ned avgiftsfritt på Arbetshälsoinstitutets webbplats.

Mer information

Puro V. et al. 2014. Terävat instrumentit terveydenhuollossa – ehkäise pisto- ja viiltotapaturma tehokkaasti! Saatavissa: www.ttl.fi/fi/verkkokirjat/Documents/Terävat_instrumentit.pdf

Anttila V-J. et al. 2008. Veritartuntavaara työssä. Helsinki, Työterveyslaitos, Kansanterveyslaitos & Sosiaali- ja terveysministeriö.

Cochrane-katsaukset

Parantainen A. et al. 2011. Blunt versus sharp suture needles for preventing percutaneous exposure incidents in surgical staff.

Mischke C. et al. 2014. Gloves, extra gloves or special types of gloves for preventing percutaneous exposure injuries in healthcare personnel.

Lavoie MC. et al. 2014. Devices for preventing percutaneous exposure injuries caused by needles in healthcare personnel.

www.ttl.fi/sv